

Кирил Шевченко

*Руски државни социјални универзитет
(Филијала у Минску, Белорусија)*

Олег Казак

*Белоруски државни економски
универзитет (Минск, Белорусија)*

ДУНАВ У ГЕОПОЛИТИЧКИМ ПЛАНОВИМА И ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКОЈ МИСЛИ АУСТРИЈЕ И УГАРСКЕ У МЕЂУРАТНОМ ПЕРИОДУ (1918-1938)

Сажетак

Процес Слика Дунава заузимала је значајно место у геополитичкој и друштвено-политичкој мисли Аустрије и Угарске. После слома Аустроугарске 1918. године, интелектуална елита Аустрије и Угарске, у суштински новим условима међуратне Европе, покушава да преиспита улогу својих држава у историји народа Подунавља. Политичари и мислиоци међуратне Аустрије, ослањајући се на филозофско наслеђе 19. века, које је истицало цивилизацијску улогу немачке Аустрије у Централној Европи, дошли су на идеју о Дунавској федерацији. Овај пројекат је укључивао социо-економску реинтеграцију народа који су претходно били део Аустро-Угарске; Истовремено, један број аустријских мислилаца је истицао културну мисију немачког народа као носиоца империјалне идеје и „природног вође” средње Европе. Идеје Дунавске федерације уживале

су подршку привредних кругова у Аустрији и низа политичких партија. У Мађарској је сачувано значење идеје „светостефанизма”, потврђујући природност цивилизацијске доминације Мађара у Подунављу, који обезбеђује миран суживот других народа и могућност њиховог слободног развоја. У пракси важнији значај у мађарској политици имало је посебно оправдање за реинтеграцију народа, који су претходно били део историјске Мађарске. Потребу да Подкарпатска Рус уђе у састав Мађарске мађарски политичари су поткрепљивали геоекономским разматрањима – сврсисходношћу контроле притоке Дунава реком Тисом и обезбеђивањем економског развоја региона између јужних Карпата и Дунава. Идеје Дунавске федерације нису спроведене у дело због одбијања овог пројекта од стране земаља наследница Аустроугарске; као резултат тога, спроведен је анилус Аустрије према Немачкој. Мађарска, која је успела да припоји део раније изгубљених територија, испоставила се као сателит нацистичке Немачке, изгубивши самосталну улогу у региону.

Кључне речи: Дунав, Аустрија, Мађарска, геополитика, Дунавска федерација, идеје „светостефанизма”

Рајна и Дунав су од средњег века деловали као симболи различитих, често супротних вектора развоја немачке државности. Према К. Магрису, од времена „Песме о Нибелунзима”, Дунав и Рајна „нису осећали наклоност једно према другом... Рајна је Зигфрид, немачка душа, оданост до гроба, херојско витештво... Дунав је Панонија, Атилини поседи, источни ток, у коме се даве немачке врлине.”¹

Представљена Рајном и Дунавом, два модела немачке државности представљале су Немачка и Аустрија. Размишљања о Рајни и Дунаву као симболима немачке историје и државности била су популарна у немачкој филозофској и друштвено-политичкој мисли. Оволика пажња према Дунаву у немачкој интелектуалној

¹ Магрис К. Дунай. Санкт-Петербург: Издање Ивана Лимбаха, 2016. С. 37.

традицији донекле је објашњена чињеницом да је овај највећи пловни пут у Централној Европи, који потиче из јужнонемачког Шварцвалда на западу и улива се у Црно море на истоку, јасно визуелизован географски простор немачког „Drang nach Osten”, тумачен у немачкој традицији углавном са културних позиција.

Према фигуративном изразу једног од пажљивих посматрача, „Немачка је земља педантног, рационалног поретка, систематске војске, прагматизма; Аустрија је многодетна мајка, весела земља музике и барокног католицизма. Оличавају их два историјска антагонизма: усамљени војник и филозоф на престолу, Фридрих II, и аустријска мајка породице и отаџбине, Марија Терезија.”¹ Изражене менталне и психичке разлике између Бечлија и Берлинаца постале су храна за бројне шале и досетке, посебно распрострањене међу Аустријанцима.

Верски и политички концепти популарни у аустријском друштву истицали су посебну цивилизацијску мисију Аустрије у Подунављу као носиоца „свете идеје светске империје” која је настала као резултат спајања „западњачке моћи и источњачке љубави.”² За почасну културну мисију међу народима дунавског слива, Мађари су покушали да парирају Аустријанцима, али без много успеха. Наравно, локални словенски народи били су позвани да постану предмет културних напора Аустријанаца и Мађара, који су се позиционирали као носиоци „европске културе”.

Извесни виши смисао и објективну целисходност постојања Аустрије у појединим историјским периодима препознали су и представници оних народа који су били уједињени под влашћу Хабзбурга. Познати чешки политичар и историчар Ф. Палацки је историјски смисао Аустрије видео у томе што је била моћна баријера турској агресији у Европи након пада Византијског царства 1453. године; по њему је управо „одбрана од Турака ујединила народе Аустријског царства.”³ Други разлог постојања Аустрије, према чешком мислиоцу, био је и одбрана хришћанства пред ширењем ислама, и покровитељство католичке цркве и борба против реформације.⁴

¹ Шарый А. Дунай. Река империй. Москва: Колибри, 2015. С. 95.

² Головашина О.В. Идея аншлуса и проект Дунайской федерации в общественном мнении Первой Австрийской республики // Вестник ТГУ. 2009. Выпуск 10(78). С. 139.

³ Palacký F. Úvahy a rozhovory. Praha: Melantrich, 1997. S. 337.

⁴ Ibidem.

Међутим, како је Палацки приметио, до 19. века сва ова првобитна значења су се у великој мери остварила и Аустрија је почела да се претвара у надзорника, ограничавајући права народа који су били део тога и активно прибегавајући насиљу и методама етнокултурног инжењеринга у сопствене политичке сврхе. То је било најизраженије на Балкану. Тако је, под директним утицајем Беча, извршена реформа српског књижевног језика Вука Караџића, која је, према мишљењу савремених србиста, довела до коначног раскида српског језика са црквенословенском традицијом и руским језиком.⁵ Осим тога, Аустроугарска је све снажније испољавала експанзионистичке амбиције на Балкану, што се најјасније манифестовало у окупацији и накнадној анексији Босне и Херцеговине.

Слом Аустроугарске 1918. и настанак независне Аустрије, углавном против жеље сопственог становништва, изазвали су ментални и психолошки шок и дуготрајну кризу идентитета међу становништвом и елитом новорођене државе. Лидер аустријске социјалдемократије К. Ренер, дајући оцену ситуације у Аустрији 1918. године, фигуративно је то назвао „олупином после великог бродолома”.⁶ Убеђени носиоци изражене империјалне самосвести и идеје преношења културе (култур-трегерства) одједном су постали грађани мале земље са несразмерно великом престоницом, суочени са колосалним социо-економским проблемима и дискриминаторним условима Сен Жерменског мировног споразума. У овим околностима, идеју о аншлусу Немачкој или формирању Дунавске федерације са народима који су раније били део Хабзбуршког царства, аустријска елита и становништво доживљавали су као начин за решавање постојећих проблема.⁷

Према мишљењу већине ауторитативних историчара, идеја уједињења са Немачком 1920-их, упркос извесној популарности, ипак „није имала широку подршку међу становништвом... Међутим, немогуће је недвосмислено рећи да је становништво имало негативан став према могућности прикључења Немачкој. Аншлус је био један од главних слогана кампање аустријских социјалдемократа

⁵ Милошевић З., Мирковић А. Реформа српског језика Вука С. Караџића и политичке последице // Унија: политика Римокатоличке цркве према православним Словенима / прир. Зоран Милошевић. Шабац : Центар академске речи, 2015. С. 78 – 97.

⁶ Головашина О.В. Идеја аншлуса и пројект Дунајској федерацији у общественном мненију Првој Австрійској републики // Вестник ТГУ. 2009. Выпуск 10(78). С. 137.

⁷ Исто

и управо су они освојили већину на парламентарним изборима 1919. године. И у Немачкој и у Аустрији постојале су приватне организације које су промовисале аустро-немачко зближавање... За широке масе идеја о аустро-немачкој интеграцији постала је израз протеста против неправде држава победница”.⁸ Посебно огорчење међу становништвом Аустрије изазвала је одредба Сен Жерменског уговора којим је забрањено уједињење Аустрије и Немачке.

Очигледно је идеја о Дунавској федерацији, која се позивала на духовно наслеђе Хабзбуршког царства, у почетку имала много већи одјек међу становништвом Аустрије. Уопштено говорећи, идеја о Дунавској федерацији је формулисана у другој половини 19. века, када су њени идеолози, представљени у К. Ренеру, И. Зајпелу, Ф. Грилпарцеру и другим мислиоцима, одговарајући на заоштрене националне проблеме у Аустроугарској, „развијала пројекте за трансформацију Хабзбуршког царства у федерацију народности. Након распада Аустроугарске, идеја је оличена у пројектима за стварање савеза држава-наследница”.⁹ Слика Дунавске федерације и сам њен назив били су у савршеној хармонији са раширеном носталгијом међу Аустријанцима за „добрим старим временима” преминулог царства, чија су стабилност, регуларност и релативни просперитет изгледали посебно привлачни у контексту политичких и друштвено-економских катаклизми међуратног периода. У једном од својих чланака из 1920-их, К. Ренер је признао да је идеја о Подунавској монархији у то време уживала више симпатија међу становништвом Аустрије него уједињење са Немачком.

Живописна потврда популарности Дунавске федерације међу Аустријанцима била је стално растућа популарност Социјално-хришћанске партије током међуратног периода, која се залагала за интеграцију са бившим сународницима. То се у извесној мери објашњавало чињеницом да је „носталгија за Хабзбуршким царством била део духовног живота Прве републике”.¹⁰

Идеолошко оправдање Дунавске федерације у међуратном периоду били су верски и политички концепти Р. фон Кралика и Е. Винтера, популарни у тадашњој аустријској јавности, који су потврдили посебну мисију Аустрије у Подунављу као носиоца „свете идеје светског царства... Стварање Дунавске федерације одговарало

⁸ Исто. С. 138.

⁹ Исто

¹⁰ Исто. С. 139.

је, са становишта католичке интелигенције, судбини Аустрије”.¹¹ Аустријски мислилац чешког порекла Г. фон Шрбик је у својим чланцима писаним тридесетих година 20. века изразио идеју да се историјска мисија немачког народа у Подунављу састоји „у синтези универзалне идеје, империјалне идеје и средњеевропске идеје”; по њему, „управо је немачки народ погодан за улогу вође Централне Европе, само је он у стању да постане гласник цивилизације и универзализма... Виша култура је могла бити само немачка...”.¹² Наравно, овакво идеолошко оправдање Дунавске федерације у преношењу културе (култур-трегеризма) тешко да би могло привући словенске народе Подунавља.

Интересовање за реализацију пројекта стварања Дунавске федерације делила је и аустријска финансијска елита и трговачко-индустријски кругови, који су се плашили конкуренције моћне немачке индустрије у случају уједињења са Немачком. Осим тога, аустријска буржоазија је одржавала стабилне везе са пословним круговима оних земаља које су раније биле у саставу Аустроугарске.

Важну улогу имало је и расположење аустријских сељака и становника провинција, за које је католичка заједница била много важнија од етнокултурне и језичке сродности. Захваљујући напорима Хришћанско-социјалне партије и Католичке цркве, „сељаштво је било против аншлуса... Католичка Аустрија није хтела да се придружи протестантској Немачкој. „Заједница по крви”, коју су промовисали социјалдемократи, на аустријском селу била је супротстављена католичком братству”.¹³

Пројекат стварања Дунавске федерације је, међутим, у почетку био практично неостварив у специфичним политичким и друштвено-економским условима међуратне Европе. Ако су становништво и политичка елита међуратне Аустрије били позитивно настројени према Дунавској федерацији, онда су остале земље наследнице Аустроугарске биле категорички против било каквог уједињења са земљом-симболом Хабзбурга, чији је главни град био Беч. Економски најразвијенија држава међу државама наследницама Подунавске монархије, Чехословачка, у својој унутрашњој политици ослањала се на систематско и доследно располагање аустријским политичким

¹¹ Исто

¹² Магрис К. Дунай. Санкт-Петербург: Издательство Ивана Лимбаха, 2016. С. 40-41.

¹³ Головашина О.В. Идеја аншлуса и пројект Дунайской федерации в общественном мнении Первой Австрийской республики // Вестник ТГУ. 2009. Выпуск 10(78). С. 141.

и културним наслеђем, које је повремено добијало демонстративно наметљив, па чак и радознао карактер.

Рођена на рушевинама Аустро-Угарске, версајска деца, која су тврдила да имају статус националних држава, у стварности су „више личила на мултинационалне мини-империје, тврдоглаво одбијајући, међутим, да то признају”.¹⁴ Што се Чехословачке тиче, упркос сталним критикама аустријске прошлости и позивима да се „ослободи тешког аустријског наслеђа”, како је, не без ироније, приметио немачки историчар Г. Лемберг, родом из Бохемије, Чехословачка је „од свих земаља наследница Аустро-Угарске остајала „најаустријскија”, чак „аустријскија” од саме Аустрије, која је спровела опсежније реформе...”¹⁵

У области спољне политике, у циљу спречавања рестаурација Хабзбурга и оживљавање покојног Подунавског царства у било ком, па и најблажем облику, уз подршку Француске, формирана је Мала Антанта у саставу Чехословачке, Румуније и Југославије. Међутим, Мала Антанта није успела да издржи геополитичка искушења која су пала на њу крајем 1930-их.

Одређене амбиције преношења културе (култур-трегеризма) у Подунављу, иако не тако изражене као код Аустријанаца, показала је и Мађарска, која је била друга кључна компонента Аустроугарске империје која се распала 1918. године. Међутим, унутрашња политичка агенда имала је много већу улогу у међуратној Мађарској. Значајно је да су геополитички мотиви, који су позивали на концепт Дунава, коришћени и да се оправда потреба за поновним уједињењем свих земаља које су раније биле део историјске Мађарске.

У марту 1939. мађарско министарство иностраних послова израдило је упутство за руководство својих мисија у иностранству, које је требало да убеди владе и јавно мњење ових земаља о потреби Подкарпатске Русије за Угарску са становишта географско-економских интереса ове последње. У овом документу се наводи да је за мађарски водосистем важна река Тиса (притока Дунава), која тече са територије Подкарпатске Русије, прекривене углавном

¹⁴ Шевченко К.В. Славянский треугольник. Альянс Варшава – Москва и пражская весна 1968 года. Минск: Колорград, 2022. С. 33.

¹⁵ Lemberg H. Porozumění. Češi – Němci – Východní Evropa. Praha: Lidové noviny, 1999. S. 240.

шумама, где годишње падне око 1400 мм падавина, што има велики утицај на биланс водних ресурса у Дунавском басену. Аутономни прнемачки кабинет А.Волошина (октобар 1938 – март 1939), коме су била потребала средства, почео је да сече шуму ради продаје, што је претило да доведе до ерозије земљишта и плављења плодних мађарских равница. Овај аргумент је требало да оправда потребу да се Подкарпатска Рус преда Угарској. Руски историчар А.И. Пушкаш је био крајње скептичан према овом аргументу мађарског руководства. Он је посебно навео цитат из извештаја мађарског конзула у Братислави Д. Петравича. У документу се наводи да су словачки трговци дрвом, који су имали своје интересе у Подкарпатској Русији и познавали ситуацију у шумарству региона, обавестили конзула да „тренутно у Русији нема сече шума великих размера”.¹⁶

Тема прекомерне сече шума током уласка Подкарпатске Русије у састав Чехословачке истицана је и након што је регион припојен Мађарској у марту 1939. године. Аутори чланака о овом питању напомињу да мађарске власти нису смеле да дозволе такву праксу, која је резултирала нарушавање природног и привредног пејзажа Дунавског басена. Тако је регентски комесар (шеф мађарске управе у Подкарпатској Русији) М.Козма, у интервјуу листу *Карпаторуски Глас* од 15. марта 1941. године, указао на потребу спречавања „чехословачког предаторског газдовања” у сектору шумарства.¹⁷

У стварности, рационална експлоатација природних ресурса Подкарпатске Русије током периода мађарске доминације није долазила у обзир. Мађарско руководство је било у супротности са самим собом: ако је уочи потпуне окупације Подкарпатске Русије прогласило потребу да се заустави „варварска сеча” шуме, онда је одмах након успостављања контроле над регионом нагласило важност повећања сече шума. Ова теза је изнета у чланку „Danubian Review” (мај 1939), док се аутор чланка позива на мишљење министра за враћене територија А. Јароша. У новинарском материјалу изузетно је позитивно оцењена чињеница да је Мађарска повратила контролу над притоком Дунава, реком Тисом. Саопштено је да ће захваљујући дрвној грађи из Подкарпатске Русије, која ће се транспортовати Тисом, Мађарска моћи да смањи увоз овог производа за око 30 хиљада вагона годишње. Осим тога, надало се да ће захваљујући контроли реке

¹⁶ Пушкаш А.И. Внешняя политика Венгрии. Февраль 1937 – сентябрь 1939 г. М.: Институт славяноведения РАН, 2003. С. 359–360.

¹⁷ Николай Козма, регентский комиссар, интервью «Карпаторусскому голосу» // Карпаторусский голос. 15 марта 1941. С. 2.

оживети читав привредни живот Мађарске – „ситуација ће омогућити да пиране дуж реке Тисе поново раде пуним капацитетом”.¹⁸

Према извештају Политичке управе Четвртог украјинског фронта, чије су трупе ослободиле Подкарпатску Рус у јесен 1944. године, обим годишње сече шума у 1939-1944. три пута већа него у чехословачком периоду. Истовремено је посечена шума која се налазила недалеко од комуникационих линија, док је у дубоким пределима дрвеће нестајало и трулило.¹⁹ У улепшаном облику, информације о разочаравајућем стању шума у региону процуриле су и у званичној штампи. Тако је у једном од чланака специјализоване мађарске публикације посвећене шумарству, уз похвале мађарских власти, које су, за разлику од својих чехословачких претходника, наводно вршиле сечу по добро осмишљеном плану, наводи се следећа чињеница: 1943. године 40 хиљада вагона дрва иструлило је на падинама због недостатка возила за транспорт²⁰.

У пролеће и лето 1939. године активно се разговарало о могућности давања аутономије Подкарпатској Русији. Геокономски значај Дунавског басена такође је узет у обзир од стране учесника у дискусијама. Меморандум Мађарског друштва инжењера и архитеката (6. јун 1939) био је нашироко пропраћен у медијима. Аутори документа су веровали да би у случају привредног одржавања слива Тисе од стране власти аутономног ентитета могло доћи до угрожавања „исправног” тока реке, што би имало пуно негативних последица по целокупну економију Мађарске. Усвојивши овај веома чудан аргумент, мађарска организација се успротивила давању аутономије Подкарпатској Русији²¹. Тако аутономија Подкарпатске Русије у периоду мађарске окупације никада није била успостављена.

Концепт Дунава је одиграо важну улогу у аргументовању идеје „стефанизма” – цивилизацијске превласти Мађара у Дунавском басену, која обезбеђује миран суживот других народа и могућност њиховог слободног економског и национално-културног развоја²². Поменути министар А. Јарош је истакао да је повратак Мађарске ка испуњењу

¹⁸ Revision of the Land Reform in the Recently Reincorporated Regions of Upper Hungary // Danubian Review. Vol. 6. № 12 (May 1939). P. 58.

¹⁹ Российский государственный архив социально-политической истории. Ф. 386. Оп. 2. Д. 5. Л. 112.

²⁰ Národní archiv České Republiky. F. MV-L. Sign. 2-10-4. Kart. 114.

²¹ *Tilkovszky L.* Revízió ésnemzetiség politika Magyarországon (1938–1941). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967. 180. old.

²² *Brenzovics L.* Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján 1939–1944. Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2010. 22. old.

своје „историјске мисије на Дунаву” наводно неопходан не само за саму Мађарску, већ и за све народе који живе у Дунавском басену, као и за светску заједницу²³. Сличне идеје пренете су и „страном читаоцу”. Мађарска ревизионистичка лига је посебно спонзорисала енглеско издање књиге О. Тарјана и Е. Фала „Мађари, Словаци и Русини у Дунавском басену”, у којој је наглашена културна мисија Мађара у региону²⁴. У пропагандном публицистичком раду Д.Габора „Рутенско питање јуче и данас” (1938) истакнута је посебна улога Русина у Дунавском басену: „На прелазу векова, русинско питање је постало политички фактор, руски империјализам је желео да преко русинске земље контролише Дунавски басен, да од ове територије направи испоставу полуварварског истока. Већина Рутена, међутим, није желела да се отргне од велике западне и мађарске културе, па су јој, чак и после пропасти државе услед светског рата, остали одани. Само је због несрећних околности ову територију добила Чешка, која је уз помоћ православља и пријатељства са СССР-ом покушала да ограничи утицај Запада овде”. Д. Габор је сматрао да је Чехословачка, одржавајући добре односе са СССР-ом и бивајући склона решавању „русинског питања” у украјинском кључу, тиме желела да „Русији отвори пут ка Дунавском басену”²⁵.

Тако су мађарске владарске и интелектуалне елите истицале економску неопходност контроле над Дунавским басеном како би оправдале своје реваншистичке претензије према Подкарпатској Русији. Политичари и публицисти, који су се бавили идеолошким аспектом проблема, приметили су да би обнављање контроле Мађарске над притокама Дунава обезбедило слободан развој свих народа у региону (укључујући и Русине) под „мудрим вођством” Мађара. Ови аргументи су били више пропагандног значаја и нису много одговарали стварној политици Мађарске у Подкарпатској Русији 1939–1944. године (занемаривање русинског становништва региона, мађаризација, привредна пљачка региона).

Што се тиче геополитичке судбине Аустрије у међуратном периоду, упркос пројекту Дунавске федерације, који је у почетку био популарнији у аустријској јавности, у пракси је спроведен аншлус са Немачком. У контексту потпуног одбацивања Дунавског

²³ Celebration of the First Anniversary of the Liberation of Upper Hungary // Danubian Review. Vol. 7. № 7 (December 1939). P. 30.

²⁴ Государственный архив Закарпатской области. Ф. 281. Оп. 1. Д. 8. Л. 1–23.

²⁵ Darás G. Arutén kérdéstege nap éisma. Budapest: A magyar nemzeti szövetség, 1938. 3, 46. old.

пројекта од стране других земаља Дунавског региона, Немачка је била та која је отворила свој загрљај према Аустрији, који је постао још шири након доласка на власт у Берлину партије национал-социјалиста, где су рођени Аустријанци били веома утицајни. Мађарска је, упркос slabим покушајима да игра независну улогу у региону, постала потпуни сателит нацистичке Немачке, такмичећи се са другим регионалним сателитима за право да добије већи бонус од геополитичког господара. Иронијом историје, успешан Аншлус покренуо је рођени Аустријанац Адолф Хитлер, у коме је „рајнски модел” немачке државности коначно превагнуо над „дунавским моделом”. Према zgodном изразу К. Магриса, „нацизам је постао незаборавна лекција у изопаченој манифестацији немачког присуства у Централној Европи”.²⁶

С руског превела Тамјана Вучинић-Маљевић

ЛИТЕРАТУРА

Головашина О.В. Идеја аншлуса и проект Дунайской федерации в общественном мнении Первой Австрийской республики // Вестник ТГУ. 2009. Выпуск 10 (78).

Государственный архив Закарпатской области. Ф. 281. Оп. 1. Д. 8. Л. 1–23.

Магрис К. Дунай. Санкт-Петербург: Издательство Ивана Лимбаха, 2016.

Милошевић З., Мирковић А. Реформа српског језика Вука С. Карацића и политичке последице // Унија: политика Римокатоличке цркве према православним Словенима / прир. Зоран Милошевић. Шабац : Центар академске речи, 2015.

Николай Козма, регентский комиссаръ, интервью «Карпаторусскому голосу» // Карпаторуссий голосъ. 15 марта 1941. С. 2.

Пушкаш А.И. Внешняя политика Венгрии. Февраль 1937 – сентябрь 1939 г. М.: Институт славяноведения РАН, 2003. 460 с.

Российский государственный архив социально-политической истории. Ф. 386. Оп. 2. Д. 5. Л. 1–348.

²⁶ *Магрис К.* Дунай. Санкт-Петербург: Издательство Ивана Лимбаха, 2016. С. 43.

- Шарый А.* Дунай. Река империй. Москва: Колибри, 2015.
- Шевченко К.В.* Славянский треугольник. Альянс Варшава – Москва и Пражская весна 1968 года. Минск: Колорград, 2022.
- Brenzovics L.* Nemzeti ségi politika avisszacsatolt Kárpátalján 1939–1944. Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2010. 204. old.
- Celebration of the First Anniversary of the Liberation of Upper Hungary // *Danubian Review*. Vol. 7. № 7 (December 1939). P. 29–37.
- Darás G.* A ruténkér déstegnapés ma. Budapest: A Magyar nemzeti szövetség, 1938. 64.old.
- Lemberg H.* Porozumění. Češi – Němci – Východní Evropa. Praha: Lidové niviny, 1999.
- Národní archiv České Republiky. F. MV-L. Sign. 2-10-4. Kart. 114.
- Palacký F.* Úvahy a rozhovory. Praha: Melantrich, 1997.
- Revision of the Land Reform in the Recently Reincorporated Regions of Upper Hungary // *Danubian Review*. Vol. 6. № 12 (May 1939). P. 56–64.
- Tilkovszky L.* Revízió ésnemzetiség politika Magyarországon (1938–1941). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967. 349.old.

Кирилл Шевченко / Олег Казак

ДУНАЙ В ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ПЛАНАХ И ОБЩЕСТВЕННО- ПОЛИТИЧЕСКОЙ МЫСЛИ АВСТРИИ И ВЕНГРИИ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД (1918-1938)

Резюме

Образ Дуная занимал важное место в геополитической и общественно-политической мысли Австрии и Венгрии. После распада Австро-Венгрии в 1918 г. интеллектуальная элита Австрии и Венгрии в принципиально новых условиях межвоенной Европы предпринимала попытки переосмыслить роль своих государств в истории народов Дунайского региона. Политики и мыслители межвоенной Австрии, опираясь на философское наследие XIX в., подчеркивавшие цивилизаторскую роль немецкой Австрии в Центральной Европе, выступили с идеей Дунайской федерации. Данный проект предполагал социально-экономическую реинтеграцию народов, ранее входивших в состав Австро-Венгрии; при этом ряд австрийских мыслителей подчеркивал культуртрегерскую миссию немецкого народа как носителя имперской идеи и «естественного вождя» Центральной Европы. Идеи Дунайской федерации пользовались поддержкой деловых кругов Австрии и ряда политических партий. В Венгрии сохраняли значение идеи «святостефанизма», утверждавшие естественность цивилизационного доминирования венгров в Дунайском бассейне, которое обеспечивает мирное сосуществование иных народов и возможность их свободного развития. На практике большее значение в венгерской политике имело конкретное

обоснование реинтеграции народов, ранее входивших в состав исторической Венгрии. Венгерские политики обосновывали необходимость вхождения в состав Венгрии Подкарпатской Руси геоэкономическими соображениями – целесообразностью контроля над притоком Дуная рекой Тисой и обеспечением экономического развития области между южными Карпатами и Дунаем. Идеи Дунайской федерации не были реализованы по причине неприятия этого проекта странами-наследницами Австро-Венгрии; в итоге был реализован анилюс Австрии к Германии. Венгрия, сумевшая присоединить часть ранее утерянных территорий, оказалась сателлитом нацистской Германии, утратив самостоятельную роль в регионе.

Ключевые слова: Дунай, Австрия, Венгрия, геополитика, Дунайская федерация, идеи «святостефанизма»
